

*Obavijesti***Obavijesti o aktivnostima Centra za međunarodne studije i  
Atlantskog vijeća RH**

Na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu u organizaciji Centra za međunarodne studije održano je 31. ožujka 2011. predavanje Jure Vujića pod naslovom "Mitovi i realnosti geopolitičke rekonfiguracije Srednjeg istoka". Predavača je predstavio dr. sc. Gordan Grlić-Radman, glavni direktor Centra za međunarodne studije. Predavanje je, s obzirom na aktualnost teme, pobudilo zanimanje poslijediplomaca koji su aktivno sudjelovali u raspravi.

Ne treba zaboraviti da je glavni tvorac suvremene američke geopolitike, Zbigniew Brzezinski, u Velikoj *šahovskoj ploči* istaknuo kako je Srednji istok ključno geostrateško područje za kontrolu onoga područja koje američka administracija naziva "euroazijskim Balkanima", velika regija koja obuhvaća Kavkaz, srednju Aziju, Iran i Tursku. Zbog toga je neobjektivno isticanje "domino-učinka" na Srednjom istoku često korišteno u redukcionističke svrhe. Jer kada je riječ o "domino-učinku", tada treba biti oprezan i dosljedan u primjeni takvog interpretativnog obrasca. Jer zbog čega bi se u ime "domino-učinka" tunižanski slučaj mogao izvoziti u Egiptu, Maroku, Jordanu, Siriji ili Jemenu? Prethodno bi se trebalo postaviti sljedeće pitanje – tko postavlja "domino-pločice" u regiji, koje su uzročno-posljedične veze između nereda, trenutalnog odnosa snaga na karti energetskog nadmetanja te induciranih učinaka propagiranja i medijskog amplificiranja događaja. Naravno da su narodne aspiracije prema demokraciji u toj regiji u potpunosti legitimne, međutim trebalo bi se upitati tko uopće razmišlja o demokraciji kada je Velika Britanija s drugim regionalnim velesilama dijelila Srednji istok ugovorom Sykes-Picot iz 1916. godine, a kasnije i Balfurovom deklaracijom? Gdje je bila demokracija kada je u Iranu 1953. svrgnut Muhamed Mossadegh zbog toga što je nacionalizirao naftne kompanije, koje su pravi razlozi "napuštanja" režima šaha Pahlavija i sustavno uništenje svakog panarabističkog laičnog geopolitičkog projekta u toj regiji? Treba podsjetiti na to da je geostrateška "domino-teorija" eminentna američka geopolitička teorija iz doba Hladnoga rata – prema kojoj bi ideološki prevrat u jednoj zemlji u korist komunističkog

bloka neposredno prouzrokovao istovjetnu promjenu u drugoj zemlji putem domino-učinka. Ta je teorija poslužila sukcesivnim američkim administracijama za opravdanje američkih intervencija diljem svijeta. Međutim, i ako "domino-teorija" potječe izravno iz biomedicinske dijagnoze, u slučaju geopolitičkih previranja trebaju postojati vrlo složeni sociološki, geografski i psiho-povijesni uvjeti, a da bi se jedan takav fenomen "narodne pobune" proširio prema načelu "spontanosti" na drugu zemlju jer uvijek postoje određeni centri moći ili pak sile koje induciraju i orijentiraju splet događaja u "poželjnom smjeru". Ista je teorija reaktivirana od strane Busheve neokonzervativne administracije na obratni način, a kako bi se ostvario geopolitički američki projekt "velikog Srednjeg istoka" od Magreba do Pakistana (Great Middle East Initiative). Taj je projekt kasnije preimenovan u "inicijativu za Srednji istok" 2006. godine povodom inauguracije naftovoda Baku-Tbilisi-Ceyan na istočnom Mediteranu. Ideja je jednostavna: uspostava tržišne demokracije u jednoj od arapskih zemalja na Srednjom i Bliskom istoku trebala bi poslužiti kao primjer drugima i domino-učinkom potaknuti demokratske promjene u susjedstvu. Međutim poput "casino roulettea", takva "hazarderska geopolitička igra" može biti kobna, a pokazala se i kontraproduktivnom, posebice nakon rata u Iraku, zbog velikih političkih, vjerskih, socioloških i gospodarskih različitosti islamskog svijeta i iluzorne pogubne ideje da se demokraciju može instalirati čizmom. U kolosijeku navedenog regionalnog projekta nastaje i vojno-strateška doktrina "konstruktivnoga kaosa", u čije je ime u regiji Srednjeg istoka i na afričkom kontinentu trebalo stvarati i održavati kontrolirana krizna žarišta i podjele kako bi se učinkovitije kontrolirali energetske resursi i prihodi. Danas takav strateški pristup pokazuje svoje slabosti i granice. Velesile na Srednjem istoku i u Africi ne mogu više podržavati isti kurs bezuvjetne potpore korumpiranim režimima i ne uzimati u obzir legitimnu volju osiromašenog naroda za demokratske promjene. Možda je trenutak za "dekonstrukciju" istoga kaosa, za rekonstrukciju drugog, "pravednijega" kaosa. Stabilniji i "demokratizirani" Magreb i Srednji istok važni su čimbenici za zapadno-američke sile radi energetske sigurnosti i diverzifikacije na subsaharskom području i na rogu Afrike te radi zaštite njihovih geostrateških interesa od sve prisutnijeg strateškog i trgovinskog prodora Kine i Irana na to područje.

## *Obavijesti*

U suradnji s Odjelom za politologiju Matice hrvatske, Centar za međunarodne studije organizirao je u Matici hrvatskoj 18. veljače 2011. predavanja na glavnu temu:

### **Politika i moć u doba globalizacije**

Na političkoj razini najvažnija je posljedica globalizacije poremećaj klasičnog odnosa politike i moći te erozija državne suverenosti. Gospodarska i financijska globalizacija oblikuje novi odnos između politike i moći. Globalni obzor restrukturiranja političke moći izravno se održava putem odnosa politike i društva, transnacionalne strategije kapitala, državne strategije između renacionalizacije i nadnacionalizacije, strategije civilnih i društvenih pokreta, kao što mijenja pojam i samu percepciju državne moći u okviru međunarodnih odnosa.

Predavači su bili:

**Jure Vujić**, pročelnik odjela za politologiju MH, koji je govorio o genezi regresije "političkog" pojma i prakse;

**dr. sc. Gordan Grlić-Radman**, glavni direktor Centra za međunarodne studije, koji je govorio o političkoj eliti u europskim neutralnim zemljama – o njihovoj moći i utjecaju;

**dr. sc. Mladen Nakić**, izvršni direktor Centra za međunarodne studije, koji je govorio o moći i strahu kao dominantnim kategorijama međunarodnih odnosa.

### **Jure Vujić: Geneza regresije političkog pojma i prakse**

Geneza regresije suvremenog oblika politika proizlazi iz postupnog, od renesanse pa sve do današnjega doba, odvajanja politike (kao idealne politeje i uzvišene djelatnosti u službi općega dobra) od duhovnih znanosti.

Iskonski pojam politike vrlo je usko povezan s duhovnim znanostima,

kako to opisuje Joachim Ritter. Na tragu Rittera, Odo Marquard u knjizi *Apologija slučajnoga* piše da, "što moderni svijet postaje modernijim, to neizbježnijima postaju duhovne znanosti". Duhovne znanosti koje bi, prema Ritteru, trebale prožeti politiku, djeluju kao kompenzacija gubitaka što ih u životu uzrokuje njihovo moderniziranje s pomoću prirodnih znanosti i tehnologije.

Julien Freund u djelu *L'essence du politique* dokazao je kako esencija politike ima ontološki karakter te definira orijentacije i vitalne aktivnosti humane egzistencije. U tom kontekstu politika djeluje na tri razine: teleološkoj – koju određuje specifičan cilj politike, tehnološkoj – koja se odnosi na ostvarivanje konkretnih ciljeva te eshatološkoj – koja se odnosi na ostvarenje konačnosti. Prema nauku Carla Schmitta, jedini izlaz iz suvremenog nihilizma, iz beznađa, ništavila i zaborava bića leži u težnji da odlučnom borbom i voljom ostvarimo autentičnost, a taj je cilj moguće ostvariti jedino u zajednici. Iz Schmittove perspektive, političko kao takvo bitna je kategorija koja obuhvaća čitavu ljudsku egzistenciju. To znači da političko ostaje sveprisutnim i sveobuhvatnim u svim društvenim sferama, u gospodarstvu, umjetnosti, moralnom porretku itd., tako da je nemoguć *a priori* neutralan stav prema političkom fenomenu.

Današnji sekularizirani i utilitaristički oblik politike sveden je na svojevršno umijeće zavođenja i manipuliranja javnim mnijenjem. Odvajanje politike od etičkih dimenzija i duhovnih znanosti dovršava proces sekularizacije u kojem prevladava economicistička koncepcija politike. U vrhovnom konceptualnom i etičkom smislu politika bi trebala biti vrhovno zvanje ljudi od posebna kova koji znaju u danom trenutku pomiriti dva suprotna, ali komplementarna etička načela: načelo uvjerenja i načelo odgovornosti. Umjesto toga, u modernom obliku politike vladaju pragmatičnost i taktiziranje. U totalitarnim režimima volja naroda nema nikakva značenja – sve se sređuje nasiljem. U zemljama koje sebe nazivaju slobodnim svijetom stvari se uređuju na drugi način – uz pomoć propagande proizvodi se pristanak naroda, tako da u većini slučajeva nije ni potrebno primijeniti nasilje. Chomsky govori o totalitarnim demokracijama u kojima se politika provodi bez moći, iznuđivanjem pasivnog pristanka.

## **Dr. sc. Gordan Grlić-Radman: Politička elita u europskim neutralnim zemljama – moć i utjecaj**

Fenomenologija neutralnosti oduvijek je bila intrigantna u političkoj praksi država. Iako je taj pojam povijesno afirmiran, budući da neutralne zemlje nisu nikada započinjale rat niti su u njemu sudjelovale, prema neutralnosti je izvana ipak postojao ambivalentan odnos međunarodne zajednice i stanovit oblik nepovjerenja. Tim su više, svršetkom Hladnoga rata i poglavito kasnijim proširenjem NATO-a na istok Europe, europske neutralne zemlje – Austrija, Finska, Irska, Švedska i Švicarska – bile prisiljene redefinirati vlastiti položaj u promijenjenom europskom sigurnosnom sustavu. Ključna uloga NATO-a, uloga europske sigurnosti, otvara jasne mogućnosti, ali i dileme neutralnih zemalja. S jedne strane njihove političke elite priznaju da je novo europsko i globalno okruženje relativiziralo nekad afirmirani status neutralnosti – danas sveden tek na vojnu neutralnost (*non-aligned*) – dok se jedino Švicarskoj donekle priznaje dosljednije isticanje neutralnosti. S druge pak strane većina stanovništva tih država cijeni nečlanstvo u vojnim savezima svojih zemalja. Njihove političke elite podijeljene su oko toga na koji način unaprijediti interese vlastitih država u novim međunarodnim odnosima. Sve te države, osim Švicarske, članice su EU-a i djelomično su uključene u transatlantsku sigurnosnu zajednicu usprkos nečlanstvu u NATO-u. Sve su one međutim uključene i u Partnerstvo za mir, iako nijedna još nije zatražila pristup NATO-u. Ipak, sve te zemlje, dakle Austrija, Finska, Irska i Švedska, prioritet daju obnovi postojeće europske arhitekture sigurnosti, odnosno daljnjoj izgradnji europske sigurnosne i obrambene politike, ali zasad još bez obveze na vojnu pomoć. Irska se nada ujedinjenju Otoka, kada će sve opcije biti otvorene, dok Švicarska kalkulira između članstva u Europskoj Uniji i vidljivijeg približavanja NATO-u, polažući sve nade u razvijanje globalnog upravljanja pod okriljem učvršćenog UN-a i zajedničkog sustava sigurnosti.

## **Dr. sc. Mladen Nakić: Moć i strah kao dominantne kategorije međunarodnih odnosa**

Dvije najstalnije i daleko najdominantnije kategorije međunarodnih odnosa, moć i strah, tijekom stoljeća postojanja čovječanstva dobivale su izraženije atribute. Posjedovanje moći i njezinu primjenu u međunarodnoj zajednici posebno su naglašavali teorijski predstavnici klasičnih realista (Hobbes, Machiavelli), koji u ratovima i sukobima prepoznaju trajne procese koji prate razvoj ljudskog društva.

Otac moderne znanosti o međunarodnim odnosima (Morgenthau) u objašnjavanju neorealitičke teorije polazi od same prirode ljudskog bića. Kao što ljudi vole dominirati drugim ljudima i bićima, tako i države žele imati dominantnu ulogu nad drugim državama.

Promatrajući ulogu moći i primjenu snage u međunarodnim odnosima, nameće se teza da međunarodni poredak zapravo i počiva na moći i snazi. S obzirom na još prisutan monopol država kao najvažnijih subjektata međunarodnih odnosa, anarhičnost koja vlada tim međunarodnim prostorom pokušava se nadzirati uz pomoć moći. Tu moć imaju samo velike sile, što nameće ključno pitanje. Kako se ta moć koristi u međunarodnim odnosima: za opće dobro ili u interesu vlastitih nacionalnih interesa onih koji posjeduju moć i snagu? Je li moć u službi međunarodnog prava i kako je učiniti legitimnim sredstvom zaštite međunarodnog poretka?

Moć se najčešće očituje kao vojna moć i gospodarski potencijal. "Hard power" (Nye) čisti je izraz vojnih proračuna koji tek može biti u funkciji ostalih instrumenata na raspolaganju državi.

Gdje je moć, ondje je i strah. Izvorno sociološka i psihološka kategorija, strah posebnu težinu dobiva u politološkim analizama straha u sferi politike. Zašto se strah u 21. stoljeću tako jasno preselio iz područja socijalno-psihološkog u politološko-političko područje? Dio autora to povezuje s cikličkim krizama koje prate međunarodne odnose narušavanjem ravnoteže snaga, dok drugi glavne razloge sadašnjega straha vide u globalnom terorizmu. Zapravo se globalni terorizam nametnuo (ili je nametnut) kao fenomen koji nije nov u međunarodnim

odnosima. Nov je njegov manifestni oblik koji je izašao iz starih konvencionalnih okvira. Konvencionalni terorizam najčešće je bio okrenut protiv institucija i predstavnika tih institucija, a rijetko protiv običnih ljudi, barem ne izravno. Današnji globalni terorizam kao primarnu metu ima običnoga čovjeka jer je on najmanje zaštićen, a poruka koju nosi drastična je s katastrofalnim posljedicama. Stoga preostaje da se sigurnost ponovno počne razmatrati na razini njegova izvornog značenja. Individualna sigurnost mora biti promatrana s aspekta koji je ne podređuje institucionalnoj sigurnosti.

Moć i strah kategorije su koje izravno utječu na međunarodnu sigurnost. Međunarodna sigurnost temelji se na kolektivnoj sigurnosti međunarodnih odnosa i subjekata koji djeluju u međunarodnoj zajednici. Organizacija poput OUN-a mora preuzeti inicijativu ukoliko želi ostati relevantnim mjestom zaštite međunarodne sigurnosti i poretka. Chomsky dobro zapaža da i Povelja UN-a daje dvostruko tumačenje upotrebe sile. S jedne strane sila i rat nastoje se prikazati kao nešto nelegalno i protivno međunarodnom pravu, dok s druge strane i članak 51. jasno upućuje na potrebu i pravo individualne, odnosno kolektive samoobrane.